

INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK LOGOPED - O'QITUVCHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

Muzaffarova Xayitgul Nesibovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maxsus pedagogika kafedrasi dotsenti

xayitgulmuzaffarova@gmail.com

(ORCID 0000-0001-6099-7250)

Annotatsiya Maqolada innovatsion yondashuv asosida bo'lajak logopedlarning kasbiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar haqida va ular bilan olib boriladigan nazariy bilim, ta'lim jarayonining pedagogikasi va psixologiyasi masalalarini bilishi, o'z vaqtida diagnostika qarorlari va pedagogik ta'sir ko'rsatish. Bunday tayyorgarlik mumkin bo'ladi yondashuvdan foydalangan holda maxsus mashg'ulotlar davomida zarur kompetensiyalar va tayyorlikni shakllantirishni ta'minlash kabi professional muammolar yoritilgan.

Kalit so'zlar. Alohida yordamga muhtoj bolalar, maxsus ta'lim, maxsus pedagogika, logoped-o'qituvchi, mashg'ulot, resurs, defektolog, professional kompetentsiya, kommunikativ.

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА

Аннотация В статье рассматриваются особенности профессиональной деятельности будущих логопедов на основе инновационного подхода, включающего теоретические знания и работу с детьми с нарушениями речи, знание вопросов педагогики и психологии образовательного процесса, своевременное принятие диагностических решений и педагогического воздействия. Такое обучение возможно с использованием практического подхода, а профессиональные вопросы, такие как обеспечение формирования необходимых компетенций и готовности, решаются в ходе специальных учебных занятий.

Ключевые слова. Дети с особыми потребностями, специальное образование, специальная педагогика, логопед, обучение, ресурс, дефектолог, профессиональная компетентность, коммуникативный.

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPEECH THERAPIST TEACHER BASED ON AN INNOVATIVE APPROACH

Annotation The article discusses the specific features of the professional activities of future speech therapists based on an innovative approach, including theoretical knowledge about children with speech defects and their work with them, knowledge of the issues of pedagogy and psychology of the educational process, timely diagnostic decisions and pedagogical influence. Such training is possible using an approach that covers professional problems such as ensuring the formation of the necessary competencies and readiness during special training.

Keywords. Children with special needs, special education, special pedagogy, speech therapist-teacher, training, resource, defectologist, professional competence, communicative.

KIRISH.

O‘zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollari muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, ta’lim muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalarini yanada mustahkamlash, ta’lim jarayonini axborotlashtirish, uzluksiz ta’lim tizimini jahon axborot tarmog‘iga ulanadigan kompyuter axborot tarmog‘i bilan to‘liq qamrab olish bilan bog‘liq dolzarb vazifalar belgilab berilgan[1]. Mazkur talablardan kelib chiqqan holda, oliy ta’lim tizimida ham tub islohotlarni amalga oshirish, bo‘lajak logopedlarda shaxsiy va kasbiy sifatlarni rivojlantirish maqsadga muvofiq. Zero, zamonaviy texnologiyalarni puxta egallanmasdan, shuningdek, kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarni puxta o‘zlashtirmasdan turib, yetuk kadrlarni tayyorlab bo‘lmaydi.

Zamonaviy rivojlanishning yuqori sur‘atlari jamiyat, axborot makonining intensiv kengayishi jahon ta’lim hamjamiyatiga integratsiya oliy kasbiy ta’lim sohasidagi siyosat oliy ta’limda o‘qishda fanlararo birlashtiruvchi bilim, faoliyatni tahlil qilish va loyihalash, tizimlilik qobiliyatiga ega, kasbiy vaziyatda harakat qila oladigan, yangi bilimlarni mustaqil ravishda egallaovchi, nostandart sharoitlarda qaror qabul qila oladigan, doimiy ravishda innovatsion rivojlanishni oqlaydigan kasbiy o‘sish bo‘lajak o‘qituvchini kasbiy mahoratini oshirish uchun tayyorlashga yondashuvlarga asoslangan mutaxassislarni tayyorlashni nazarda tutadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI.

Imkoniyati cheklangan bolalarni sifatli ta’lim bilan qamrab olish L.Muminova, M.Ayupova, K.Mamedov, D.Nurkeldieva, G‘.Shoumarov, P.M. Pulatova, Sh.M., Amirsaidova, D. Yakubjonova, Ya.E.CHicherina, L. Xayitovlar; ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning imkoniyatlari B.Abdullaeva, R.Djuraev, N.Muslimov, R.Safarova, O‘.Tolipov, J.Tolipova, F.Yuzlikaev, Sh.Shodmonovalar, talabalarni shaxs sifatida shakllantirish va kasbiy faoliyatga tayyorlash masalalari M.Aripova, B.Gapparov, S.Jo‘raeva, S.Muxammedova, K.Qilichova, I.Qudratov, M.Tadjieva, G.Karlibaeva, F.Teshaboeva, M.Maxmudovalarning ilmiy ishlarida tadqiq qilingan.

MDH davlatlaridan O.L.Lexanova, Ye.A.Klimkina, O.I.Krinitetskaya, Yu.V.Gerasimenko, N.V.Mikkoeva, O.A. Mineeva, V.Ya.Saytxanova, M.E.Oreshkinalarning ilmiy izlanishlarida oliy ta‘lim jarayonida korreksion ta‘limni tashkil etishning pedagogik-tashkiliy metodikasi tadqiq etilgan[3].

Bo‘lajak logopedlarning kasbiy faoliyatning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda mutaxassisdan nazariy xabardorlikni talab qiladi. bundan tashqari nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalar haqida nazariy bilim, ta‘lim jarayonida maxsus pedagogika va psixologiyadan xabardorlik, amaliy tayyorgarlik o‘z vaqtida qilingan diagnostika qarorlari va qo‘shimcha tuzatish va pedagogik ta‘sir ko‘rsatish ishlarini olib boorish yuzasidan kerakli bilim, ko‘nikmalar talab etiladi. Bunday yondashuvdan foydalangan holda maxsus tashkil etilgan mashg‘ulotlar zarur kompetensiyalar va tayyorlikni shakllantirishni ta‘minlash professional muammolarni hal qilishga imkon beradi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, universitetning o‘quv jarayonida bo‘lajak logoped-o‘qituvchilarining kasbiy kompetentsiyasini rivojlantirish muammosini hal qilish pedagogika fanidagi innovatsiyalar qatorida, xususan, kompetensiyaga asoslangan yondashuv sohasiga kiradi. Ta‘lim jarayonida talabalarning kasbiy kompetensiyalarni o‘zlashtirishi o‘qituvchilik faoliyatiga maksimal darajada moslashishni va kasbiy mahoratni rivojlantirishni ta‘minlashning birinchi bosqichida amalga oshadi. Ilmiy tadqiqotlarning mohiyati va “kompetentlik” tushunchalarining mazmuniga to‘xtaladigan bo‘lsak, logoped-o‘qituvchi kasbining o‘ziga xos xususiyatlariga muvofiq "professional kompetentsiya" ya‘ni - har qanday o‘qituvchi kabi o‘ziga xos kasbiy vakolatlariga ega bo‘lishi yillar davomida rivojlanadi. Bu esa ularni boshqa o‘qituvchilardan mutaxassis sifatida ajratib turadigan muayyan kasbiy funktsiyalarni bajarish qobiliyati bilan belgilanadi. Shunga asosan pedagogika va psixologiya sohasidagi ilmiy tadqiqotchilardan L.G. Semushina, T.B. Filicheva, E.B. Ageeva, V.V. Yurtaikin, V.G. Rudinskiy, N.Ye.Jukatinskaya[2]larning ilmiy-pedagogik tadqiqotlarida logoped-o‘qituvchi faoliyatining ish funktsiyalaridan quyidagi asosiy funktsiyalar muhim deb topildi:

- diagnostika funktsiyasi bolalarni tekshirish va buzilishlar turini aniqlashda namoyon bo‘ladi;

- tuzatish funktsiyasi logoped-o‘qituvchining ishtiroki bo‘lib, u nutqida kamchiligi bor bolalarga xos bo‘lgan rivojlanish kamchiliklarini tuzatish yoki korreksiyalashga qaratilgan maxsus logopediya choralari tizimini amalga oshirishdan iborat bo‘lib, nafaqat individual buzilishlarni tuzatishga, balki ularni bartaraf etish choralari shakllantirishiga ham yordam beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

Ushbu tadqiqotlarni tahlil qilar ekanmiz logoped-o‘qituvchining kasbiy kompetentsiyasining tuzilishini quyidagi kombinatsiyalar orqali taqdim etishni joiz deb bildik:

- umumiy pedagogik - asosiy o‘zgaras psixologik-pedagogik bilimlarga ega bo‘lish va turli pedagogik tizimlarda keng ko‘lamli ta‘limiy va tarbiyaviy vazifalarni hal qilish muvaffaqiyatini belgilovchi ko‘nikmalar;

- o‘qituvchining ixtisosligidan qat’i nazar, muayyan kasbiy va pedagogik talablarga muvofiqligi;
- muvaffaqiyatli kasbiy va pedagogik faoliyat uchun zarur bo‘lgan universal shaxsiy fazilatlar to‘plamiga ega bo‘lish;
- kasbga xos maxsus bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lish;
- kasbiy-pedagogik ko‘nikmalarga texnologik egalik, bu kasbiy-pedagogik faoliyat sohasida olingan bilimlar yig‘indisi bilan ta'minlangan kasbiy va pedagogik harakatlarni amalga oshirishning o‘zlashtirilgan usuli sifatida tushuniladi;
- kommunikativ - o‘quvchilar bilan to‘g‘ri munosabatlar o‘rnatish;
- hamkasblar bilan professional muloqot qilish usullarini egallash;
- reflektiv - o‘qituvchining shaxsiy yutuqlarini tartibga soluvchi, kasbiy o‘sish va pedagogik mahoratni oshirish stimulyatori.

Yuqoridagi tahlillarga asosan kompetentsiyaga so‘ziga ta’rif beradigan bo‘lsak “kompetentsiya” o‘z-o‘zini bilish (o‘z-o‘zini kuzatish, o‘zini o‘zi tahlil qilish, tanqidiy baholash), o‘z-o‘zini rag‘batlantirish (o‘z-o‘zini tanqid qilish, o‘zini o‘zi rag‘batlantirish, o‘zini o‘zi majburlash va boshqalar), o‘zini o‘zi anglash qobiliyatida namoyon bo‘ladi. O‘z-o‘zini tashkil etish, o‘z-o‘zini tarbiyalash faoliyatini nazorat qilish va hisobga olish va boshqalar).

Bo‘lajak logoped-o‘qituvchilarining kasbiy kompetentsiyasi - bu bir necha bosqichlardan iborat jarayon bo‘lib ular: innovatsion faoliyat - bo‘lajak logoped - o‘qituvchilar kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish va shaxsiy salohiyatini doimiy oshirib borish; texnologik - bo‘lajak logoped - o‘qituvchilar pedagogik faoliyati tarkibida kommunikativ, texnologik ko‘nikmalarni rivojlantirish; konstruktiv va ijodiy salohiyatini oshirib borishi o‘qituvchining o‘zini - o‘zi rivojlantirishi va o‘zini - o‘zi namoyon bo‘ladi; tuzatuvchi-optimallashtiruvchi jarayon - uning mazmuni ta’lim va kasbiy faoliyatni optimallashtirish asosida tizimli o‘z-o‘zini rivojlantirish va o‘z-o‘zini takomillashtirishga qaratilgan barqaror qiymat yo‘nalishlarini rivojlantirishdir[5].

Bo‘lajak logoped-o‘qituvchining kasbiy kompetentsiyasining tarkibiy qismlari: moslashish darajasi, reproduktiv daraja, pragmatik daraja, integrativ daraja, uning shakllanish darajasi va tabiatini aniqlaydi. Pedagogika oily ta’limining o‘quv jarayonida bo‘lajak o‘qituvchi-logopedning kasbiy kompetentsiyasining tarkibiy elementlarini (kasbiy kompetentsiyalarini) shakllantirishga qaratilgan faoliyatga asoslangan yondashuvni izchil amalga oshirish, xususan, rivojlangan refleksiv kompetentsiya - bo‘lajak o‘qituvchi - logopedning o‘zining o‘quv va kasbiy faoliyatini tushunishi eksperimental ish natijalari kabi xulosalarni chiqarishga imkon beradi. Yuqoridagi fikrlardan ko‘rinib turibdiki bo‘lajak logoped-o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasi umumiy pedagogik, maxsus, texnologik, kommunikativ, aks ettiruvchi kompetensiyalarning birligini ifodalovchi o‘qituvchi shaxsining integral, dinamik, tarkibiy darajadagi ta’limidan iborat kopleksdan tashkil topadi.

Bo‘lajak logoped-o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi modeli quyidagilarda namoyon bo‘ladi: muayyan turdagi kompetensiyalarning sintezi, ya’ni umumiy pedagogik turli sohalarda

keng ko‘lamli ta‘lim va tarbiyaviy vazifalarni hal qilish muvaffaqiyatini belgilaydigan asosiy o‘zgarmas psixologik-pedagogik bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lish; pedagogik tizimlar; maxsus - ma‘lum bir kasbga xos bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lish; texnologik - kasbiy pedagogik mahoratga, kasbiy pedagogik harakatlarni bajarishning o‘zlashtirilgan usuliga, kasbiy pedagogik faoliyat sohasida olingan bilimlar majmuiga ega bo‘lish; kommunikativ - talabalar bilan to‘g‘ri munosabatlar o‘rnatish; hamkasblar bilan professional muloqot qilish usullarini egallash; refleksiv - o‘z-o‘zini bilish, o‘z-o‘zini rag‘batlantirish, o‘zini o‘zi anglash qobiliyatida namoyon bo‘ladi[2].

Bo‘lajak logoped-o‘qituvchilari kasbiy kompetentsiyasining tarkibiy tarkibiy qismlari o‘qituvchining umumiy kasbiy kompetentsiyasining shakllanish darajasini belgilaydi, uning darajalarida ifodalanadi, ular quyidagilardan adaptiv, reproduktiv, pragmatik, integrativ. Oily ta‘limda o‘qish doirasidagina cheklanmaganligi, logoped-o‘qituvchilarini kasbiylashtirish maqsadi kasbiy kompetentsiyaning integrativ darajasidir.

XULOSA.

Yangi ijtimoiy- ta‘limiy g‘oyalar nuqtai- nazaridan ushbu tushuncha yanada rivojlana bormoqda. Kompetentlikni rivojlantirish bosqichlaridan birinchisi – uning tarkibiy qismlari doirasini sub’ekt kasbiy faoliyati uchun muhim bo‘lgan kompetensiyalarning qo‘shimcha sohalarini kiritish hisobiga kengaytirish bilan bog‘liq. Xulosa qilib aytganda bo‘lajak logoped-o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish bo‘yicha eksperimental ishlarni tashkil etish, ta‘lim jarayonining eksperimental sharoitlari uning samaradorligi psixologik-pedagogik shartlar majmuasini maqsadli amalga oshirishga bog‘liq. Kasbiy kompetentsiyaning shakllantirishning funktsional darajadagi modelini yaratish va pedagogika universitetining o‘quv jarayoniga uning tarkibiy qismlarini (kasbiy) shakllantirishga qaratilgan faoliyatga asoslangan yondashuvni izchil amalga oshirish zarur hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Ahmedova N.M. Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish//ped.fan.dokt. ilmiy dar.uchun diss. -T.: 2020. 145- b.
2. Жукатинская Е. Н. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя-логопеда. Автореферат кандидата педагогических наук., Ставропол -2008
3. Yakubjanova D.B. Bo‘lajak defektologlarda kasbiy ijodkorlikni rivojlantirish texnologiyasi. Avtoref.dis. ped.fan. falsafa doktori (PhD). T.: TDPU, 2017.-54 b
4. Xayitov L.R. Bo‘lajak defektologlarning ijtimoiy-pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish. Diss.Toshkent- 2021.43 b
5. Шашкина Г.Р., Зернова Л.П., Зимина И.А. Логопедическая работа с дошкольниками. – М.: Изд. Центр «Академия», 2003